

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО
ADMINISTRATIVE LAW AND PROCESS; FINANCE LAW; INFORMATION LAW

<https://doi.org/10.26565/2075-1834-2022-34-12>

УДК 329.09.5(477)

В.В. ГОРУЛЬКО

аспірант юридичного факультету

E-mail: vl.gorulko@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5921-6066>

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

м. Харків, 61022, майдан Свободи 4

РОЛЬ І МІСЦЕ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В ЗАГАЛЬНІЙ СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

АНОТАЦІЯ. *Вступ.* Інформаційна політика держави є важливою складовою зовнішньої й внутрішньої політики держави та включає усі сфери життя суспільства. Стрімкий розвиток інформаційної сфери викликає появу принципово нових загроз інтересам особи, суспільства, держави та її національній безпеці. Гостроти проблеми додає той факт, що інформаційна складова є стійким об'єктом маніпуляції в умовах гібридної війни. Так як складна політична ситуація, в якій Україна знаходиться останніми роками, безупинне погіршення репутації держави на міжнародній арені спричинені рядом факторів, серед яких істотним фактором є неналежний стан системи забезпечення інформаційної безпеки. В Україні існує об'єктивна потреба в державно-правовому регулюванні науково-технічної та інформаційної діяльності, яке б відповідало реаліям сучасного світу та рівню розвитку інформаційних технологій, нормам міжнародного права, але водночас ефективно захищало власні національні інтереси України.

Короткий зміст основних результатів. В статті розглядається питання інформаційної безпеки як складової національної безпеки держави. Інформаційна безпека держави окреслюється ступенем її захищеності та стійкістю основних сфер життєдіяльності щодо небезпечних, дестабілізуючих та деструктивних інформаційних впливів, що торкаються інтересів держави як на рівні впровадження, так і вилучення інформації. Визначені внутрішні та зовнішні інформаційні загрози національній безпеці України та шляхи забезпечення інформаційної безпеки країни. У сучасних умовах інформаційна складова національної безпеки держави відіграє надзвичайно важливу роль через наявність в ній ризики та загрози, до яких належать кібертероризм, кіберзлочинність, агресивна пропаганда, поширення антиконституційних та антидержавних гасел, обмеження доступу населення до публічної інформації тощо.

Акцентовано увагу на тому, що державна інформаційна політика має відображати нагальні проблеми, які виникли в інформаційній сфері. Ефективне здійснення стратегічних пріоритетів, основоположних засад і завдань державної політики інформаційної безпеки вимагає удосконалення правових та організаційних механізмів управління інформаційною безпекою.

Висновки. В статті запропоновано розглядати інформаційну безпеку як необхідну складову національної безпеки держави, а також глобальною проблемою захисту інформації, інформаційного простору, інформаційного державного суверенітету та інформаційного забезпечення прийняття державних рішень.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: національна безпека, інформаційна безпека, державний суверенітет, гібридна війна, забезпечення інформаційної безпеки.

Як цитувати: Горулько В. В. Роль і місце інформаційної безпеки в загальній системі національної безпеки держави. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Право». 2022. Вип. 34. С. 104-109. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2022-34-12>

In cites: Horulko V.V. (2022). The role and place of information security in the overall system of the state's national security. *The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University, Series «Law»*, (34), P. 104-109. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2022-34-12> (in Ukrainian)

Вступ. Розвиток інформаційного суспільства та процеси цифрової трансформації значно підвищили значення сфери інформації. В інформаційному просторі стався стрибок у розвитку інформаційних загроз. Це обумовило

те, що інформаційна безпека посідає особливе місце в загальній системі національної безпеки держави, оскільки є елементом усіх складових системи безпеки, у зв'язку з чим набуває водночас автономного значення.

Будь-які виклики чи загроза реальній національній безпеці держави безпосередньо пов'язаний з її інформаційним фактором. Сучасне соціально-економічне становище України, недосконала організація державної влади та громадянського суспільства створюють широкий спектр внутрішніх загроз інформаційній безпеці країни. Стратегією інформаційної безпеки України інформаційну безпеку було визначено як стратегічний національний пріоритет, тобто важливий напрямок забезпечення національної безпеки. Серед ключових національних інтересів України виділяється розвиток безпечного інформаційного простору, захист суспільства від деструктивного впливу інформації, особливо в нинішній період воєнної агресії проти України. Відкриті новою інформаційною реальністю можливості були використані для деструктивного інформаційно-психологічного впливу на індивідуальну, групову та суспільну свідомість. Активність в інформаційному просторі російських спецслужб та сепаратистських організацій значно зросла. Інтернет і мобільний зв'язок вивели загрозу поширення негативної інформації на новий рівень. Агресія Росії проти України значно загострила проблему поширення в ЗМІ та Інтернет-ресурсах недостовірної суспільно значущої інформації. Штучний інтелект, технології віртуальної та доповненої реальності можуть вивести інформаційні загрози на новий рівень небезпеки.

Для України, яка переживає інформаційну війну, актуальнішим стало питання забезпечення інформаційної безпеки. З огляду на це, розвиток і вдосконалення основ інформаційної безпеки є одним із значно важливих завдань держави.

Огляд праць з даної проблематики. Різні аспекти національної безпеки загалом та інформаційної безпеки зокрема, окремих її складових, питання адміністративно-правового регулювання та забезпечення інформаційної безпеки досліджували вчені-юристи В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, Л. Р. Біла, О. А. Баранов, Ю. П. Битяк, Н. П. Бортник, К. В. Бондаренко, В. М. Брижко, В. М. Гаращук, Є. В. Додін, Т. О. Гаврилюк, І. С. Грищенко, Д. Г. Заброта, В. В. Зуй, Ю. М. Дмитренко, О. М. Музичук, В. К. Колпаков, Т. О. Коломоєць, О. В. Кузьменко, В. К. Колпаков, Р. А. Калюжний, М. В. Ковалів, С. В. Ківалов, Д. М. Лук'янець, В. Л. Ортинський, О. І. Остапенко, І. Д. Пастух,

С. В. Петков, А. І. Собакарь, В. О. Шамрай Ю. С. Шемшученко, та інші.

Мета статті полягає у вивченні теоретико-методологічних основ інформаційної безпеки як складової національної безпеки, що відіграє одну з ключових ролей у забезпеченні життєво важливих інтересів держави.

Основні результати дослідження. Інформаційна сфера стала системоутворюючим чинником життєдіяльності суспільства та активно впливає на політичну, економічну, оборонну та інші безпекові складові України. Український законодавець за усі роки державної самобутності утворив дієву правову базу політики національної безпеки, основою якої є чинна Конституція України. Наприклад, в ч. 1 ст. 3 Конституції України сформульовано концептуальні засади забезпечення безпеки людини: «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визначаються в Україні найвищою цінністю» [1]. У ч. 1 ст. 17 Конституції України чітко передбачено, що: «захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу» [1].

Правові засади забезпечення національної безпеки України регулюються Законом України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 р. [2], який визначає дефінітивну конструкцію у сфері національної безпеки. Основними категоріями, що складають зміст національної безпеки України, є: «національна безпека України», «національні інтереси України», «державна безпека», «громадська безпека і порядок», «воєнна безпека» та ін.

Згідно з п. 9 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» під національною безпекою України розуміється: «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз» [2]. При цьому в п. 6 ч. 1 ст. 1 даного Закону дається визначення загрозам національної безпеки України, а саме: «явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та

збереження національних цінностей України» [2].

Оскільки національна безпека є складною системою, вона має численні підсистеми, елементи та компоненти. Основними елементами національної безпеки є політична, економічна, інформаційна, воєнна, соціальна, екологічна, інноваційна, науково-технічна безпека.

Враховуючи бурхливий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, повну комп'ютеризацію, створення глобального інформаційного простору, сформувалися принципово нові першооснови – інформаційне суспільство, кіберпростір, які мають необмежений потенціал і значний вплив на політичну, економічну, соціальну і культурний розвиток держави. Власне створення інформаційного суспільства спричинило появу багатьох кіберзагроз у важливих сферах життєдіяльності суспільства (банківська, військова, критична інфраструктура тощо), для яких держави справедливо відносять інформаційну безпеку як самостійний елемент національної безпеки до національної безпеки.

Глобалізація сучасного інформаційного простору призводить до послаблення інформаційного суверенітету держави, а рівень розвитку та безпеки інформаційного простору впливає на стан безпеки будь-якої держави загалом.

Інформаційна безпека є правовим поняттям. Під інформаційною безпекою можна розуміти стан захищеності національних інтересів України в інформаційній сфері, який визначається сукупністю збалансованих інтересів особи, суспільства та держави [3, с. 4].

Проте Г. М. Сашук вважає, що особливістю українських реалій є несформованість і недостатня визначеність системи цінностей та інтересів суспільства, наявність ряду протиріч між інтересами різних соціальних спільнот і професійних груп, що спричиняє політичну та соціальну нестабільність. В результаті відсутності в суспільстві консенсусу з приводу національних цілей, інтересів і цінностей не гарантується адекватна конструкція гарантії національної та інформаційної безпеки країни як «стану захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз» [4, с. 48]. Водночас ми вважаємо, що звернення до поняття «стан захищеності» є абсолютно

доречним, якщо його немає, то немає й безпеки. В цьому контексті ми говоримо про розуміння безпеки в правовому, охоронному аспекті.

Якщо ж звернутися до Доктрини інформаційної безпеки України, в якій під інформаційною безпекою України розуміється стан захищеності її національних інтересів в інформаційній сфері, що визначаються сукупністю збалансованих інтересів особи, суспільства та держави, то можна узагальнити, що основним напрямком політики держави стосовно забезпечення інформаційної безпеки є додержання конституційних прав і свобод людини в інформаційній сфері [5]. Метою доктрини є уточнення засад формування та реалізації державної інформаційної політики, насамперед щодо протидії руйнівному інформаційному впливу РФ в умовах розв'язаної нею гібридної війни. Доктрина визначає національні інтереси України в інформаційній сфері, загрози їх реалізації, напрями, пріоритети державної політики в цій сфері.

Інформаційна безпека – це складне, системне та багаторівневе явище, на стан і перспективи розвитку якого безпосередньо впливають зовнішні та внутрішні фактори, найважливішими з яких є: 1) політична ситуація у світі; 2) наявність потенційних зовнішніх і внутрішніх загроз; 3) стан і рівень розвитку інформації та зв'язку в країні; 4) внутрішньополітична ситуація в державі. Разом з тим, інформаційна безпека є складною, динамічною та цілісною соціальною системою, компонентами якої є підсистеми безпеки особистості, держави та суспільства [6, с. 201].

Забезпечення інформаційної безпеки завдяки послідовній реалізації чітко сформульованої національної інформаційної стратегії може суттєво сприяти забезпеченню успіху у вирішенні завдань у політичній, військово-політичній, військовій, соціальній, економічній та інших сферах діяльності держави. Так, реалізація успішної інформаційної політики може істотно впливати на вирішення внутрішньополітичних, зовнішньополітичних і військових конфліктів.

Важливим компонентом гібридної війни є вторгнення в інформаційно-комунікаційний простір певної держави задля придушення опору та формування глобального політичного стандарту, який відповідає інтересам агресора. Для цього використовуються найрізноманітніші засоби маніпулювання громадською

думкою: втручання в роботу інформаційно-телекомунікаційних систем і мереж; розвиток кіберзлочинності; вплив у ЗМІ та маніпулювання громадською думкою [7, с. 18].

Як слушно зауважує М. Дмитренко: «Характер та специфіка ведення російсько-української війни свідчать про те, що її метою є зміна самоідентифікації населення та перетворення східного регіону нашої країни на «сіру зону», яка відійде до Російської Федерації з важелями її впливу через постійну загрозу сіяти нестабільність по всій Україні. Це війна не за території, а за світогляд, помисли та душі людей. А оскільки контроль над інформаційною інфраструктурою є основою для формування громадської думки, яка завжди проявляється спочатку в певних переконаннях, а вже потім у конкретних діях, то в умовах конкурентної боротьби контроль над інформаційною сферою стає єдиним основних ресурсів влади» [8, с. 40–41].

Слід розглянути основні визначальні фактори, які негативно впливають на інформаційний простір в Україні: 1) постійні втрати серед особового складу (убиті, полонені, поранені), що призводять до формування недовіри до українського політичного та військового керівництва, яке нібито не в змозі контролювати ситуацію, що склалася в Україні; 2) недосконала система національної інформаційної безпеки сприяє зниженню рівня патріотизму; 3) активність зовнішньої інформаційної діяльності Російської Федерації впливає на формування твердження про прийнятність для України федеративного устрою держави та припинення бойових дій на сході України в умовах кремлівського режиму [9, с. 39].

Варто також зосередитись на тому, що Стратегія національної безпеки України визначає сучасні загрози національній безпеці України в інформаційній сфері як ведення інформаційної війни проти України та відсутність цілісної комунікаційної політики держави, недостатній рівень медіакультурності суспільства [10, с. 12]. В умовах гібридної війни не менш гостро постає питання кібербезпеки. У сучасному світі кіберпростір все частіше використовується для проведення широкого спектру підривних операцій: від викрадення цінної інформації до актів кібертероризму [7, с. 18].

Видається очевидним, що сьогодні українське суспільство перебуває під постійною загрозою отримання недостовірної,

а часом і шкідливої інформації, її несвоечасного отримання, шпигунства, кіберзлочинності тощо. Ці чинники є елементами гібридної війни, які сприяють втручання агресора в національну свідомість громадян, підриву національної та інформаційної безпеки.

Головні елементи інформаційної безпеки слугують як забезпечення громадян якісною інформацією, так і вільний доступ до різноманітних джерел інформації, а також захист від негативного впливу інформації, що в цілому має сприяти цілісності суспільства. Першочергове завдання соціально-державних інститутів необхідна розробка термінових і ефективних заходів щодо нейтралізації російської інформаційно-підривної діяльності проти України та недопущення її подальшого розгортання. Розв'язання цієї складної проблеми захистить інтереси суспільства і держави, сприятиме реалізації прав громадян на отримання вичерпної та якісної інформації [11, с. 38]. В умовах гібридної війни держава, яка стала об'єктом агресії, неминуче наражається на широкий спектр інформаційних загроз, нейтралізація яких, з одного боку, потребує неординарних правових та адміністративних заходів, а з іншого – може супроводжуватися суттєвим обмеженням демократичних прав і свобод. Знаходження балансу між інтересами національної безпеки та ідеями верховенства права є стратегічно важливим завданням держави. Державна інформаційна політика в умовах глобалізації буде ефективною лише за умови, що вона матиме комплексний, системний характер і, безперечно, буде відкритою, спрямованою на підвищення інтересів громадян, суспільства та держави.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, варто зазначити, що інформаційну безпеку необхідно розглядати як важливу складову національної безпеки держави, що виражає систему суспільних відносин, що виражає зв'язок між інтересами особи, суспільства і держави у сфері інформації та правовим забезпеченням її захисту, й включає стан захищеності інформаційного простору, інформації та інформаційних ресурсів держави, інформаційної інфраструктури та телекомунікацій від можливих внутрішніх і зовнішніх загроз.

Система державної інформаційної безпеки є невід'ємною частиною загальної системи національної безпеки держави і являє собою

сукупність органів державної влади, недержавних структур і громадян, які повинні скоординовано здійснювати діяльність щодо забезпечення безпеки інформації на основі єдиних правових норм ефективно протистояти інформаційним загрозам у сучасних умовах. Саме діяльність органів державної влади має бути скерована на реалізацію конкретних завдань у цій сфері та об'єднана єдиним призначенням – забезпечення належних умов для реалізації завдань забезпечення інформаційної безпеки України.

Питання забезпечення інформаційної безпеки є надзвичайно актуальним для Української держави на сучасному етапі, що насамперед зумовлено необхідністю протидії протиправним посяганням на інформаційний простір України. Враховуючи те, що стратегічно визнаним пріоритетом зовнішньої політики України є євроінтеграція, завданням української влади має стати розвиток ефективного діалогу з ЄС з питань інформаційної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 26.06.1996 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
3. Нашинець-Наумова А.Ю. Інформаційна безпека: питання правового регулювання: монографія. Київ: «Гельветика», 2017. 168 с.
4. Сашук Г. Інформаційна безпека в системі забезпечення національної безпеки. Бизнес и безопасность. 2014. № 1. С. 46-50
5. Указ Президента України №47/2017 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374>
6. Гаврильців М.Т. Інформаційна безпека держави у системі національної безпеки України. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 2. С. 200-203.
7. Гуржій Т. Інформаційне право: виклики гібридної війни. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2018. № 4. С. 16–26.
8. Дмитренко М.А. Проблемні питання інформаційної безпеки України. Міжнародні відносини. Серія Політичні науки. 2017. № 17. С. 236–243
9. Косогов О.М., Сірик А.О. Завдання захисту національного інформаційного простору за досвідом ведення гібридної війни РФ на Сході України. Системи озброєння і військова техніка. 2017. С. 38–41
10. Белаї С.В., Корнієнко Д.М. Інформаційна безпека сьогодення – невід’ємна складова воєнної безпеки. Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави. Київ: Національна академія Служби безпеки України, 2018. 408 с.
11. Левченко Ю.О. Проблеми протидії інформаційній окупації в умовах гібридної війни. Інформаційна безпека в умовах гібридної війни: Міжнародна науково-практична конференція (м. Хмельницький, 16–17 листопада 2017 р.). Хмельницький : МВС України, 2017. 50 с.

Стаття надійшла до редакції 22.10.2022

Стаття рекомендована до друку 27.11.2022

V.V. HORULKO

PhD student, Faculty of Law

E-mail: vl.gorulko@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5921-6066>

V. N. Karazin Kharkiv National University
Kharkiv, 61022, Svobody square, 4

THE ROLE AND PLACE OF INFORMATION SECURITY IN THE OVERALL SYSTEM OF THE STATE'S NATIONAL SECURITY

ANNOTATION. *Introduction.* The state's information policy is an important component of the state's foreign and domestic policy and includes all spheres of society. The rapid development of the information sphere causes the appearance of fundamentally new threats to the interests of the individual, society, the state and its national security. The fact that the information component is a stable object of manipulation in the conditions of hybrid war adds to the acuteness of the problem. Since the difficult political situation in which Ukraine has been in recent years, the continuous deterioration of the state's reputation on the international arena is caused by a number of factors, among

which the inadequate state of the information security system is a significant factor. In Ukraine, there is an objective need for state-legal regulation of scientific, technical and information activities, which would correspond to the realities of the modern world and the level of development of information technologies, the norms of international law, but at the same time effectively protect Ukraine's own national interests.

Short list of main results. Summary of main results. The article examines the issue of information security as a component of the state's national security. The information security of the state is defined by the degree of its protection and the stability of the main spheres of life in relation to dangerous, destabilizing and destructive informational influences affecting the interests of the state both at the level of implementation and extraction of information. Internal and external information threats to Ukraine's national security and ways to ensure the country's information security are identified. In today's conditions, the informational component of the state's national security plays an extremely important role due to the risks and threats present in it, which include cyberterrorism, cybercrime, aggressive propaganda, the spread of anti-constitutional and anti-state slogans, limiting public access to public information, etc.

Attention is focused on the fact that the state information policy should reflect the urgent problems that have arisen in the information field. Effective implementation of strategic priorities, fundamental principles and tasks of the state policy of information security requires improvement of legal and organizational mechanisms of information security management.

Conclusions. The article proposes to consider information security as a necessary component of the state's national security, as well as a global problem of information protection, information space, information state sovereignty and information support for state decision-making.

KEY WORDS: *national security, information security, state sovereignty, hybrid warfare, ensuring information security.*

REFERENCES:

1. Constitution of Ukraine dated June 26, 1996. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. (in Ukrainian)
2. On the national security of Ukraine: Law of Ukraine dated June 21, 2018 No. 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (in Ukrainian)
3. Nashinets-Naumova A.Yu. Information security: issues of legal regulation: monograph. Kyiv: "Helvetica", 2017. 168 p. (in Ukrainian)
4. Sashchuk G. Information security in the system of ensuring national security. Business and security. 2014. No. 1. P. 46-50(in Ukrainian)
5. Decree of the President of Ukraine No. 47/2017 "On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated December 29, 2016 "On the Information Security Doctrine of Ukraine". URL: <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374> (in Ukrainian)
6. Havriltsov M.T. State information security in the national security system of Ukraine. Legal scientific electronic journal. 2020. No. 2. P. 200-203. (in Ukrainian)
7. Gurzhiy T. Information law: challenges of hybrid war. Foreign trade: economy, finance, law. 2018. No. 4. P. 16–26(in Ukrainian)
8. Dmytrenko M.A. Problematic issues of information security of Ukraine. International relations. Political science series. 2017. No. 17. P. 236–243(in Ukrainian)
9. Kosogov O.M., Sirik A.O. The task of protecting the national information space based on the experience of conducting a hybrid war of the Russian Federation in the East of Ukraine. Weapon systems and military equipment. 2017. P. 38–41(in Ukrainian)
10. Belai S.V., Kornienko D.M. Today's information security is an integral part of military security. Actual problems of state information security management. Kyiv: National Academy of the Security Service of Ukraine, 2018. 408 p. (in Ukrainian)
11. Levchenko Y.O. Problems of countering informational occupation in the conditions of hybrid war. Information security in the conditions of hybrid warfare: International scientific and practical conference (Khmelnyskyi, November 16–17, 2017). Khmelnyskyi: Ministry of Internal Affairs of Ukraine, 2017. 50 p.(in Ukrainian)

The article was received by the editors 22.10.2022

The article is recommended for printing 27.11.2022